

Спочатку була тріумфальна арка...

22 червня 1941 року у небі над Костопільщиною загули перші фашистські літаки. Того ж дня поблизу села Ставок (хутір Пеньки) впали і перші німецькі бомби. Саме місто Костопіль та промисловий центр Янова Долина, на відміну від Рівного і Здолбунова, не бомбили. На підприємствах міста і околиць було припинено усі види робіт та відвантаження продукції, натомість залізничним та автомобільним транспортом поспішно розпочалась евакуація майна, документації, родин партійного та господарського активу району. З керівників нижчої ланки терміново формувались групи, які виконували обов'язки протиповітряної оборони, та групи по виявленню німецьких парашутистів.

Працівники НКВС підготували списки членів ОУН та неблагонадійних осіб, які мали бути ліквідованими. Здійснити ліквідацію у хаосі перших днів війни не вдалося. Керівники ОУН (група Григорія Рибачака) були вчасно попереджені одним з місцевих жителів, поляком Казимиром Блотські, який співпрацював з НКВС. За ніч було попереджено решту членів ОУН, від очільників до нижчої ланки.

23 червня працівниками НКВС було заміновано міст че-

львові). Відбулась служба Божа і молебень, після яких з промовами до жителів містечка звернулись отець Стефан Васильців та представник ОУН Андрій Луцик.

За період короткого безвладдя з 25 по 30 червня було сформовано українську адміністрацію та народну міліцію, які мали допомагати німцям встановлювати новий порядок на зайнятих територіях. 2 липня за наказом окупаційної влади українську адміністрацію почали формувати офіційно. Головою Костопільської округи було призначено Володимира Стефановича, заступником - греко-католицького священника В.Данилевича, який мав парافیю у селі Великі Селища на Костопільщині. Секретарем управи була призначена Галина Гайденко, яка виконувала і функції перекладача. Посадником міста Костополя (міським головою) призначили Володимира Шпилькіна.

У той же день німцями було розміновано мости у Костополі та Яновій Долині.

У перші дні війни фашисти в Костополі надовго не затримались, пішли далі на схід, залишивши в місті одного старшину «Орскомен-

обкладене великими податками, використовувалася безкоштовна праця місцевих жителів при вивозі лісу на залізничні пункти чи тартаки, ремонті доріг, оранні, сіянні, зборах урожаю при німецьких державних господарствах (колишніх радгоспах, які німці продовжували використовувати).

Розпорядження гебітско-мисара Костополя про примусові роботи місцевого населення від 25 липня 1941 року.

1. Все мужеське населення від 14 до 60 літ повинно бути зареєстроване по працездатності.

2. Всіх безробітних мужчин і жінок та всіх тих, що не є цілком працездатні, належить долучити через уряд до праці в такому порядку:

розташовано концентраційний табір для полонених червоноармійців, які масово здавались до полону. Він нараховував до десяти тисяч чоловік, табір на п'ять тисяч чоловік знаходився у Яновій Долині та на три тисячі осіб на місці сучасного центрального ринку у місті Косто-піль. Згодом всі в'язні таборів померли від голоду, тифу, непосильної праці або були розстріляні німцями.

Отримали «німецьку подяку» пізніше і керівники місцевої української влади. У

ловік місцевого населення, їх примусово на непосильну працю вивезли до Німеччини. За період фашистської окупації у районі було спалено понад десять сіл, а під час цих трагедій загинуло сотні мирних мешканців.

У період 1942-1943 років жителі Костопільщини почали чинити масовий опір окупантам. Вони воювали у загонах УПА та партизанських з'єднаннях. Зокрема відплатні акції було проведено у селах Борщівка, Анелівка, Янкевичі, Деражному та інших. Шляхом диверсій було виведено з ладу ряд діючих підприємств Костополя: фанерну фабрику, тартак, млин та ін.

23 червня працівниками КВС було заміновано міст через річку Горинь, що з'єднував нову Долину та село Злазне, також склад вибухових матеріалів. Заміновано було і міст через річку Замчисько на часній вулиці Сарненській. 25-28 червня на території костопільщини з'явилися перші німецькі розвідники, які переміщалися на роверах, та невеличкі технічні відділи, а першого липня 1941 року фашистські військові підрозділи йшли до Костополя.

встрічала їх як визволителів в центрі міста кількатисячна група місцевих мешканців з квітами. З гілок дерева квітів було споруджено триумфальну арку (тріальна арка, з якою місцеві канці у вересні 1939 року вітали радянську армію, значно менших розмірів). Усього дня на цьому ж місці було проголошення відення української держави. Організацією Українських аналістів (акт від 30 червня року проголошений у

шивши в місті одного старшину «Ортскомендатури» і кілька вояків, які не втручались у діяльність української адміністрації, а тільки допомагали їй бензином для транспорту та видавали необхідні документи, посвідки та перепустки. За два тижні на заміну «Ортскомендатури» прийшла німецька адміністрація. До Костополя прибув гебітскомісар округи Ленерт та його заступник обер - лейтенант Гінтер.

Разом з ними прибуло гестапо, за кілька днів вони перебрали владу у свої руки.

За короткий час населення відчувало політику Великого Рейху і гніт нових окупантів. Місцеві жителі почали використовуватися як батраки — наймити не тільки без політичних, а взагалі без ніяких прав. Було заборонено усі політичні і громадські організації, у школах залишили лише чотирикласну освіту, церковне життя теж почало знаходитись під контролем окупантів. Населення було

а) для будівлі доріг в районах та громадах;

б) для знесення розбитих і зруйнованих під час війни будинків, хлівів і парканів;

в) для встановлення порядку і чистоти в громадах, містах, а також для збирання залишеного після війни військового майна, так, щоб воно було здатне до транспорту;

г) для поліпшення загального вигляду сіл і міст. Роботи є в такій кількості, що ні один з мешканців не може сидіти склавши руки.

Виконання згаданих робіт є обов'язком кожного громадянина, і за них ніякої платні не буде належатись.

Вози, коні та все необхідне для будівлі доріг в районах і громадах слід брати в тих же районах і громадах без винагороди.

Розпорядження про будівлю доріг будуть видаватися окремо.

Німецька цивільна влада чекає від кожного мешканця пильної праці при будівлі округи.

Хто не погоджується робити і ухиляється від праці - мусять бути покарані сувороми мірами.

Гебітскомісар Костописької округи Ленерт.

У районі села Трикопці було

Стефановича, коменданта Відділу окремого призначення полковника Лиходька, коменданта поліційної сотні Олександра Даниленка, директора гімназії Бичківського та багатьох інших.

З 14 по 16 серпня 1941 року у місті було проведено так звану «Акцію 470», під час якої було знищено понад дві тисячі жителів Костополя: рештки сов-

партактиву, переважно більшість єврейської громади, а також українців і поляків. Загалом у місті і його околицях було знищено понад 18 тисяч чоловік: полонених червоноармійців, зігнаних з сіл району людей, жителів міста Рівне.

У період 1942-1943 років остарбайтерами стало 1200 чо-

лоских підприємств Костополя: фанерну фабрику, тартак, млин та ін..

14 січня 1944 року бійці Гомельської стрілецької дивізії та партизанського з'єднання С.Малікова звільнили Костопись від фашистської навали. Під час визволення міста героїською смертю загинув партизан О.Прокопчук, закривши собою встановлений на залізничній колії (поблизу ДБК) німецький кулемет, який не давав змоги просуватися в центр міста.

На території району загинули смертю хоробрих бійці, котрим було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, - командир стрілецького взводу лейтенант Василь Сидоров та командир кінного загону - тувинський доброволець Кечил Оол.

В бою за м.Костопись було

знищено близько 300 гітлерівців, захоплено 28 кулеметів, 6 гармат, склади боєприпасів та інше.

У місто прийшли справжні визволителі.

*Олександр НАМОЗОВ,
письменник, історик –
дослідник.*